

XORAZIMSHOHLAR DAVLATI

ГОСУДАРСТВО ХОРЕЗМШАХОВ

KHWARAZIMSHAH DYNASTY

Mahmudaliyeva Maftunaxon Mashrabjon qizi

*Andijon davlat pedagogika instituti ijtimoiy va amaliy fanlar
fakulteti Tarix yo'nalishi 101-guruh talabasi*

maftun07572936489@gmail.com

Annatasiya: *Mazkur maqolada Xorazmda hukmronlik qilgan anushteginiylar sulolasi davrida o'lkaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, siyosiy-tarixiy geografiyasi haqida ma'lumotlar yoritilgan bo'lib, davr nuqtai nazaridan boshqaruvni o'z qo'lga olgan hukmdorlar, ularning boshqaruv uslublari, harbiy yurishlari hamda shu bilan birgalikda siyosiy-tarixiy jarayonlar borasida ma'lumotlar keltirilib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Xorazmshohlar, Anushteginiylar, Saljuqiylar, Qutbiddin Muhammad, Alovuddin Xorazmshoh, Jaloliddin Manguberdi, Chingizxon, mo'g'ullar.*

Аннатасия: *в данной статье освещается социально-экономическое развитие, политико-историческая география страны в период правления династии ануштегинидов, правившей в Хорезме, приводятся сведения о правителях, взявших управление в свои руки с точки зрения периода, их стилей правления, военных походов и сопутствующих политико-исторических процессов.*

Ключевые слова: *Хорезмшахи, ануштегинцы, сельджуки, Кутб-ад-Дин Мухаммед, аловуддин Хорезмшах, Джалалуддин мангубердиан, Чингисхан, монголы.*

Annatasia: *this article covers information about the socio-economic development, political-historical geography of the country during the Anushteginid dynasty, which ruled in Khorezm, and provides information on the rulers who took control from the point of view of the period, their methods of government, military campaigns, and, together with this, political-historical processes.*

Keywords: *Khwarazmshahs, Anushteginis, Saljuqis, Qutbiddin Muhammad, Alovuddin Khwarazmshah, Jaloliddin Manguberdi, Genghis Khan, Mughals.*

KIRISH QISMI

Xorazmshohiylar davlati tushunchasi asosan Xorazm hududiga nisbatan qo'llaniladi. Geografik jihatdan qulay yerda joylashgan, xalqaro savdo karvoni markazlaridan biri bo'lgan badavlat o'lka hisoblanuvchi Xorazm qadimgi madaniyat o'choqlaridan biri sifatida tanilgan. Xorazmshohlar davlatida Anushteginiylar (1097-1231) sulolasi o'z hukmronligini o'rnatgan bo'lib, u nafaqat Xorazm balki Eron va Kavkazorti hududlarini boshqargan sulola hisoblanadi. Sulola qudratga kelgunga qadar Xorazm Saljuqiylar tasarrufida edi. Sulola

asoschisi esa Anushtegin hisoblanadi. Bu davrda Xorazm gullab yashnagan. Tadqiqotlar XI-XII asrlarda Xorazmda temirchilik, kulolchilik, shisha va qurilish kabi kasb-hunarlarining taraqqiyoti ayniqsa ahamiyatli.

ASOSIY QISM Tarixdan ma'lumki, Xorazm hududi IX-X asr oxirigacha somoniylar qo'l ostida bo'lib turdi. Ammo X asr oxiri va XI asrning boshlariga kelib Xorazm hokimi Ma'mun I va uning og'li Ali ibn Ma'mun somoniylar davlati qulaganidan so'ng mustaqil davlat tuzishga harakat qilib ko'rdilar. Lekin ayni vaqtda Movarounnahrda Qoraxoniylar va Xurosondagi G'aznaviylar davlati oldida Xorazm davlati juda kuchsiz bo'lib, ko'p hollarda Mahmud G'aznaviy va uning og'li Mas'udga qaram edi. G'aznaviylar davlatining inqirozi va Xurosonda saljuqiylar hukmronligi o'rnatilgandan keyin Xorazm dastlabki yillarda mustaqil siyosat olib borishga harakat qilgan bo'lsa-da, tez orada saljuqiylarga qaram davlatga aylandi. Bu vaziyatda Xorazm xalqi mustaqil davlat bo'lish uchun o'z harakatini boshladi. Xorazmning mustaqillik uchun kurashi XII asrning ikkinchi choragidan boshlanadi. Xususan, Saljuqiylar hukmdori Malikshoh davrida Xorazm mulkini mustaqil boshqarish huquqini qo'lga kiritgan, kelib chiqishi turk qavmiga mansub bo'lgan va sulolaga asos solgan sarkarda Anushtegin va uning avlodlari Qutbiddin Muhammad (1097-1127) va Jaloliddin Otsiz (1127-1156) davrida Xorazmning siyosiy mustaqilligi kengayadi va uning ijtimoiy-iqtisodiy qudrati muttasil o'sib boradi. Xorazmda anushteginiylar sulolasining mustahkamlanishi, o'lkaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida Qutbiddin Muhammad garchi muhim rol o'ynagan bo'lsa-da, lekin uning butun hukmronlik davri Saljuqiylar ta'siri doirasida kichadi. Qutbiddin Muhammad "xorazmshoh" unvonini tiklab, bunday jarangdor nom bilan ulug'lansada, Saljuqiylar davlatining sadoqatli noibligicha qolgan edi. Keyinchalik bu vazifa uning vorislari tomonidan amalga oshiriladi. Xorazmning mustaqilligi Qutbiddin Muhammadning og'li Otsiz (1127-1156) nomi bilan bog'liqdir. Otsiz Sulton Sanjar hukmi bilan Xorazm noibligiga tayinlanadi. Otsiz ham avvaliga otasi kabi saljuqiylarga sidqidildan xizmat qiladi. Ma'lumotlarga qaraydigan bo'lsak, agar Xorazmshoh hukmdor Otsiz hukmronligining birinchi davrida (1127-1138) Sulton Sanjarga sadoqat bilan xizmat qilgan bo'lsa, biroq hukmronligining ikkinchi davrida (1138-1156) o'zining azaliy orzusi mustaqil Xorazm davlatiga asos solishga erishdi. Otsiz mavjud imkoniyatlardan to'laligicha foydalangan holda, ilk marotaba xorazmshohlar davlatining hududlarini kengaytirish siyosatini boshlab berdi. Ushbu tadbirli hukmdor, Sulton Sanjar farmonini buzib, saljuqiylarga tobelikda bo'lgan ko'pgina yerlarni bosib oldi. O'rta asr Sharq tarixchilari Rashididdin, Ibn al-Asir, an-Nasaviy va boshqalar Otsizning faoliyatini yuqori baholab, "Saljuqiylar saltanatining ustunlaridan biri edi" deya uni ta'riflaganlar. Otsiz vafotidan keyin bo'lgan hokimiyat uchun sa'y-harakatlarda uning katta og'li Elarslonning qo'li baland keldi. (1156-1172). Taxtga o'tirgan yangi hukmdor o'z otasini siyosatini davom ettirishga harakat qildi.

XULOSA QISM

Xorazm davlatchiligining rivojlanishida muhim burilish yasagan XII- XIII asr boshlari davlatning tabir joiz bo'lsa "oltin davri" bo'ldi. Ushbu davr Xorazmda anushteginiylar

sulolasidan chiqqan hukmdorlar Otsiz, Takash va Sulton Muhammadxon Xorazmshoh mamlakatni boshqarishning yanada mukammal tizimi, tartiboti va uslublarini yarata olganligi bilan yanada ahamiyatli hisoblanadi. Shunga qaramasdan davlat sarhadlari naqadar bepoyon o'lkalarga tutashib ketmasin, biroq haqiqiy markazlashgan davlatchilik asoslari yaratilmadi. Xolisona yondoshilsa, Xorazmshohlar davlati o'z davrining ilm-fan va madaniyati rivoji bilan avlodlar yodida o'chmas iz qoldirdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Yuldosheva, B., & Feruza, R. (2023). IX–XIII ASR BOSHLARIDA MOVAROUNNAHRDAGI IJTIMOY-IQDISODIY VOQEALAR TARIXIY-GEOGRAFIYASI. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 356-359.
2. Saidboboyev Z. Tarixiy geografiya. – Toshkent. “Noshir”, 2010. – B 112.
3. O'zbekiston tarixi. Bobobekov X va boshq. – Toshkent. “Fan”, 2007. – B 65.
4. Matlyubov A., Egamberdiyev A., Ostanova F., Raxmotov U. 55 sulola tarixi. – Toshkent. “A.Navoiy”, 2016. – B 16.
5. Bibirajab Yo'ldasheva, & Sharipova Parizod. (2023). Markaziy Osiyo Tarixida Amir Temur Shaxsining O'rni. *Miasto Przyszłości*, 41, 424–429.
6. Yuldosheva, B., & Muxtorova, S. (2023). O'RTA OSIYONING IBTIDOYIY JAMOA DAVRIDAGI TARIXIY GEOGRAFIYASI. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 9-13.
7. Yuldosheva, B., & Rahmatova, F. (2023). SOVET ITTIFOQI TARKIBIDAGI O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA NAZAR. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 205-208.